

LAUDACJA DLA PROFESOR IRENY ELŻBIETY KOTOWSKIEJ

Po co nam uczeni? Sądzę, że najbardziej uniwersalna odpowiedź na to pytanie brzmi: by pomóc w rozumieniu świata. To, czy wykorzystamy wyniki ich dociekań i jak je wykorzystamy, zależy od jakości społeczeństwa.

Jakość społeczeństwa jest współcześnie charakteryzowana m.in. zasobami kapitału społecznego. By scharakteryzować sylwetkę naszej dzisiejszej bohaterki, profesor Ireny Elżbiety Kotowskiej, odwołam się do znanej koncepcji kapitału społecznego i roli uczonych w jego tworzeniu.

Kapitał społeczny to *wspólne reguły gry*, inaczej *wspólne danej społeczności normy i wartości*. Istotą kapitału społecznego stanowi zdolność do łączenia się w grupy dla realizacji założonego celu. Ta zdolność zależy od stopnia, w jakim dana społeczność uznaje i podziela jednolity zbiór norm i wartości, dzięki czemu uzyskuje spójny obraz rzeczywistości a także od tego, w jakim stopniu członkowie społeczeństwa są w stanie poświęcić dobro indywidualne dla dobra wspólnego. Z owej wspólnoty wynika *zaufanie*, ono zaś jest istotne tak dla gospodarki jak i innych rodzajów działalności społecznej, przynosi bowiem wielorakie korzyści, w tym wymierne korzyści finansowe, wyrażające się m.in. zmniejszeniem kosztów gospodarowania, wzrostem gospodarczym. Główną wartością wspólną jest uczciwość, przejawiająca się we wzajemności stosunków, wywiązywaniu się z przyjętych zobowiązań, prawdomówności, bezstronności, samoograniczeniu, poczuciu obowiązku, akceptacji. Te wartości budują demokrację.

Szczególna rola w pomnażaniu kapitału społecznego przypada przedstawicielom wolnych zawodów – pisarzom, lekarzom, dziennikarzom, uczonym i innym. O przedstawicielach wolnych zawodów można powiedzieć, że stanowią odrębną grupę społeczną, bowiem wykonują zawód na podstawie wiedzy zdobytej w toku specjalistycznego i nieustannego kształcenia, mają wysoką pozycję społeczną i ekonomiczną oraz szczególne zobowiązania wobec jednostki, społeczeństwa i państwa. Te zobowiązania dotyczą efektywnościowych, aksjologicznych i powierniczych aspektów ich działań i zachowań. Głównym motywem działania uczonych i innych przedstawicieli wolnych zawodów jest niesienie dobra, nie zaś korzyści materialne przekraczające zwyczajne potrzeby osobiste jak i te wynikające z pracy. Zatem funkcja użyteczności osób wykonujących wolne zawody jest odmienna niż innych

Maria Cieślak

---

osób. Zmienną maksymalizowaną jest dobro innych ludzi lub społeczeństwa, nie zaś zysk, który jest maksymalizowany przez ludzi biznesu.

Prezentując sygnalnie sylwetkę naukową Profesor Ireny Elżbiety Kotowskiej proponuję Państwu doszukiwanie się wraz ze mną dowodów na tworzenie przez Nią kapitału społecznego.

Profesor Kotowska jest demografką, a demografia jest ważnym składnikiem wiedzy o świecie, o społeczeństwie, służy tworzeniu obrazu rzeczywistości, samookreśleniu jednostek, budowie samoświadomości społecznej, daje podstawy decyzji indywidualnych i rządowych. Nie można jej uprawiać nie odwołując się do wartości. Dlatego demografia jest tak ważną dla społeczeństwa dziedziną nauki.

Charakterystyczną cechą podejścia badawczego Profesor Kotowskiej jest rozpatrywanie procesów demograficznych w kontekście uwarunkowań instytucjonalnych, strukturalnych, kulturowych, społecznych i ekonomicznych.

Profesor Kotowska obejmuje uwagę wiele dziedzin demografii. Są to między innymi prognozowanie liczby ludności oraz liczby i struktury gospodarstw domowych, starzenie się ludności i zasobów pracy wraz ze skutkami procesów starzenia dla systemów emerytalnych i usług opiekuńczych, motywacje zachowań demograficznych w zakresie zawierania małżeństw, rozrodczości, role mężczyzn i kobiet w życiu rodzinnym i pracowniczym.

Jako przykład wielowątkowych badań przytoczę ostatnio prowadzony projekt pt. „Panelowe badanie przemian relacji między pokoleniami, w rodzinie oraz między kobietami i mężczyznami”, będący częścią międzynarodowego projektu pt. „Generations and Gender Programme”. Dzięki temu projektowi udało się utworzyć bogatą bazę danych, zawierającą informacje o przebiegu życia respondentów w wieku 18–79 lat od wyprowadzenia się z domu rodzinnego do przejścia na emeryturę. Są to dane dotyczące przebiegu kształcenia i pracy zawodowej, tworzenia związków, decyzji co do posiadania dzieci, warunków materialnych gospodarstw domowych, wyznawanych wartościach i normach, stanie zdrowia, transferach prywatnych i publicznych dóbr, usług i środków finansowych. Ujęcie generacyjne tych danych pozwala na analizę zmian systemu wartości i zachowań demograficznych poszczególnych pokoleń w kontekście szeroko rozumianych warunków życia. Bezcennym walorem tych badań jest nie tylko możliwość oceny zmian w jednym kraju w czasie, ale także możliwość prowadzenia porównań międzynarodowych.

Innym dowodem na wszechstronność traktowania zagadnień demograficznych jest współtworzenie od 2000 r. i współautorstwo „Diagnozy Społecznej”, badań prowadzonych przez Radę Monitoringu Społecznego, której jest także współzałożycielką.

Wielostronne spojrzenie na procesy demograficzne wymaga dysponowania odpowiednimi zbiorami danych. Profesor Kotowska wybrała dwojaką drogę ich zdobywania. Jedną są badania ankietowe o szerokim zasięgu, drugą dążenie do dostosowywania do nowych zjawisk demograficznych zakresu danych gromadzonych przez statystykę państwową i zapewnienia im porównywalności międzytaro-

---

Laudacja dla Profesor Ireny Elżbiety Kotowskiej

---

dowej. Systematyczne, długotrwałe prace nad tym zagadnieniem wykonuje w skali lokalnej – w kraju, oraz międzynarodowej, poprzez współpracę z Eurostatem i innymi instytucjami międzynarodowymi. Podobnie dokłada starań do doskonalenia metodologii badań społecznych, nie tylko ściśle demograficznych – do organizacji badań, ich zakresu i harmonizacji. Jako członek grup doradczych Eurostatu ma wpływ na przemiany tak rodzaju gromadzonych danych jak i metodologię badań w skali międzynarodowej.

Jej głęboka wiedza dotycząca demografii i łączenie analiz procesów ludnościowych z ich uwarunkowaniami sprawiły, że została krajowym ekspertem w zakresie procesów ludnościowych, rynku pracy i statystyki społecznej, a także badań w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych. Przygotowywała ekspertyzy dla naczelnych władz Państwa (Prezydenta, Senatu, ministerstw i in.). Ekspertyzy te dotyczyły m.in. tak ważnych zagadnień jak polityka wspierania rodziny, polityka przeciwdziałania dyskryminacji, podnoszenie wieku emerytalnego w kontekście zmian demograficznych, integracja polityki rodzinnej i polityki rynku pracy. Współpracuje na co dzień z wieloma instytucjami np. Głównym Urzędem Statystycznym, Instytutem Pracy i Spraw Socjalnych i in. nad rozwiązywaniem zagadnień dotyczących rynku pracy, ochrony zdrowia i edukacji, a także nad rozwojem nauki z Radą Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej. Jest przewodniczącą Komitetu Nauk Demograficznych PAN w kadencji 2011–2015 i 2015–2018, była zastępcą redaktora i redaktorem naczelnym Studiów Demograficznych.

W macierzystej Uczelni wykazuje wysoką aktywność. Obecnie jest dyrektorem Instytutu Demografii i Statystyki SGH, sprawuje więc odpowiedzialną funkcję administracyjną, była kierownikiem Zakładu Demografii. Czuwa nad dydaktyką realizowaną przez Instytut. Była współautorką programu zajęć tworzących tzw. ścieżkę demograficzno-społeczną w SGH w ramach reformy dydaktyki w latach 1990-tych. Zgromadziła wokół siebie licznych współpracowników, sprawując nad nimi przyjazną opiekę, wciągając ich w prace badawcze prowadzone w kraju i w zagranicznych ośrodkach naukowych, przygotowując tym samym następne pokolenie do kontynuacji świetnej tradycji badań demograficznych w SGH. To młode pokolenie osiąga już znaczące sukcesy na arenie krajowej (czego wyrazistym dowodem, oprócz doktoratów i habilitacji, są dwa paszporty „Polityki”, otrzymane przez pracowników Instytutu) i międzynarodowej. Udziela pomocy osobom spoza SGH, zapraszając je do prezentacji swoich wyników badań na prowadzonych przez Nią seminariach i biorąc udział w konferencjach organizowanych dla młodych demografów. Jest recenzentką licznych prac doktorskich, habilitacyjnych, monografii i opinii w sprawie nadania tytułu profesora, przy czym Jej opinie dotyczą istoty prezentowanych zagadnień, stanowiąc pomoc i inspirację dla osób opiniowanych. Bierze udział w licznych konferencjach naukowych, upowszechniając w ten sposób dorobek swojego ośrodka, a zarazem wzbogacając światowy dorobek demografii. Większość tych konferencji to spotkania międzynarodowe, w których brała udział nie tylko jako referentka, ale i jako ich organizatorka, organizatorka sesji tematycznych, przewodnicząca sesji, dyskusantka.

Maria Cieślak

Przekazywanie wiedzy jest jedną z najszlachetniejszych form działania człowieka, dzięki niemu dokonuje się proces międzypokoleniowego transferu dziedzictwa kulturowego, co sprawia, że możliwe jest zachowanie tożsamości narodowej i dokonuje się postęp cywilizacyjny. Profesor Kotowska działa na tym polu z ogromnym zaangażowaniem.

Podobnie rozległe są Jej działania na forum międzynarodowym. Nie podobna tu wymienić wielu różnorodnych miejsc Jej aktywności. Wspomnę więc tylko, że jest ekspertem Rady Europy, OECD i Komisji Europejskiej, pełni ważne funkcje w międzynarodowych organizacjach demografów. Wraz z zespołem zrealizowała po 1995 r. 27 międzynarodowych projektów badawczych finansowanych ze środków zagranicznych oraz cztery projekty międzynarodowe niewspółfinansowane z takich środków.

Jej badania cechuje głęboko pojmowana interdyscyplinarność. Postulat interdyscyplinarności nauk społecznych jest nieustannie zgłaszany jako ważny warunek powodzenia badań, ale stale jest słabo realizowany. Tymczasem nie istnieją ostre granice między poszczególnymi sferami przyrody i działalności człowieka, nie można więc na stałe przyporządkować poszczególnym dziedzinom nauki oddzielnych wycinków rzeczywistości. Ciągłe powstają czy ujawniają się, są odkrywane, nowe zjawiska, wymagające holistycznego oglądu. Dorobek prof. Kotowskiej dowodzi, że Jej sukcesy poznawcze mają jedno ze swych źródeł właśnie w całościowym oglądzie problemów.

Bogactwo obszarów badawczych objętych uwagą Profesor Kotowskiej wskazuje, że posiada ona zdolność rozpoznawania nowych, ważnych zagadnień, wymagających podjęcia przez naukę nie tylko dla rozwoju samej nauki, ale i dla praktyki.

Do pełnienia kompletnej roli uczonego, niezależnie od talentów, potrzebne są pewne cechy, takie jak suwerenność, niezależność poglądów, odwaga ich głoszenia. Te cechy posiada Profesor Kotowska. Ma ona jeszcze jedną cechę warunkującą powodzenie w prowadzonych pracach – ponadprzeciętną pracowitość, co oznacza, że jest skłonna oddawać społeczeństwu dużą część swego osobistego i cennego dobra – czasu.

Uczony, jak powiedzieliśmy na wstępie, pełni zawód zaufania społecznego. Uważam, że Profesor Kotowska całkowicie wypełnia kryteria stawiane takim osobom. Jest przykładem uczonego zafascynowanego działalnością badawczą, odkrywaniem prawdy i upowszechnianiem wiedzy. Stwarza klimat intelektualny do rozwiązywania problemów o bezpośrednim praktycznym znaczeniu.

Myślę, że hasło, kwitujące pojęcie kapitału społecznego

„Daj więcej niż tobie дано”

stanowi syntezę codziennej pracy Profesor Kotowskiej.

Maria Cieślak
Wrocław, 26.06.2017